

Anarboyeva Iroda Oripovna

Andijon davlat chet tillari instituti

Fransuz tili nazariyasi va amaliyoti kafedrası v.b.dotsenti, PhD.

TURLI TIZIMLI FRANSUZ VA O‘ZBEK TILLARIDA OT SO‘Z TURKUMINI QIYOSIY TAHLILI

Mazkur maqolada turli tizimga oid fransuz va o‘zbek tillarida ot so‘z turkumining ba‘zi jihatlarini qiyosiy o‘rqnishga harakat qilamiz. Ma‘lumki, til hodisalari o‘rtasida qardosh yoki qardosh emasligidan qatt‘iy nazar o‘hshash va noo‘hshash tomonlari mavjuddir.

Shuningdek, ot so‘z turkumida ham barcha tillarga hos bo‘lgan universal qonuniyatlar mavjud. Qiyoslyotgan har ikki tilda ham so‘z turkumlari atalmish so‘zlarning leksik-grammatik guruhlari dunyo tillarining tipologik universalialari jumlasiga kiradi.

Darvoqe, ot so‘z turkumi sifatida o‘z semantikasi, grammatik kategoriyalari (shakli) va sintaktik funksiyalari bilan ajralib turadi.

Ot semantikasini ba‘zi jihatlarini qiyoslaydigan bo‘lsak, otlar xar ikki tildagi umumiy ma‘nosi bir-biriga mos tushadi, shu bilan bir qatorda otlarning semantik grammatik guruxi xam mos tushadi. Xar ikki tilda otlar semantik yadrosini konkret otlar (predmet nomini anglatuvchi - jonli va jonsiz va miqdor anglatuvchi) tashkil etadi. Abstrakt otlar (xarakat xolat, sifat, nomlari) shuningdek, atoqli otda xar ikki tilda otlarning periferial razryadiga kiradi. fe‘llardan va sifatlardan xosil bo‘lgan fransuz tilidagi abstrakt otlar ko‘pincha o‘zbek tilida xam yasama otlarga to‘g‘ri keladi: observation kuzatish clarté - yorug‘lik lekin jamlovchi otlar guruxida sezilarli farq kuzatiladi. chunki fransuz tilidagi jamlovchilar o‘zbek tilidagilarga ko‘pincha mos tushmaydi. branchage, verrerie, jamoa, xalq.

Turli tizimga oid fransuz va o‘zbek tillarida otning grammatik kategoriyalari mavjud. Ot so‘z turkumi xar ikki tilda quyidagicha grammatik kategoriyalarni o‘zida mujassamlantirgan:

kategoriyalar	fransuz	o‘zbek tili
rod	+	-
son	+	+
aniqlik	(+)	+
qism (partitivlik)	(+)	-
kelishik	-	+
egalik	(+)	+

Fransuz tilida qavslar orqali berilgan kategoriyalarda otning bevosita shakli orqali ifoda etilmasdan, balki yordamchi so‘zlar artikllar, determinativlar orqali belgilanadi.

O‘zbek tili otlari o‘z shakllari oppozitsiyasi doirasida to‘rt grammatik ma‘noni ifoda etadi, fransuz tilida esa rod va son sifat xamda miqdor aniqligi, noaniqligi fransuz tilida artikl shakllari orqali (le / un les / des le / du) ifoda etiladi.

O‘zbek tilida kelishiklar orqali bayon etilgan ma‘nolar fransuz tilida analitik vositalar (predloglar so‘z tartibi) orqali ifoda etiladi.

Qiyoslanayotgan tillarda otlarning sintaktik funksiyalariga nazar tashlasak, xar ikki tilda otlar gapda bir xil funksiyalarni bajaradi. Yadro semantik kategoriyali otlar (jonli predmetli, jonsiz predmetli miqdor) xamda atoqli otlar o‘zlarining birlamchi funksiyalarida, ya‘ni ega, to‘ldiruvchi, o‘rin va payt xoli, kesimning otlashgan qismi va murojaatlarda ishtirok etadilar.

Barcha bu funksiyalar substantiv so‘zlarga berkitilgan. Periferiyal razryadli otlari nomlarining ikkilamchi sintaktik funksiyalarini bajaradi: aniqlovchi, ravish xoli, payt sabab, maqsad, to‘siqsizlik, shart ravishidagi bu funksiyalarda abstrakt otlar sifatlarni, ravish yoki

fe'llarning shaxs shakllarini almashtirib turadilar. Xar ikki tildagi otlar ma'nosi va funksiyasi o'rtasidagi asosiy munosabatlar quyidagi jadvaldan ko'rinib turibdi:

	Sintaktik funksiyalar	
	Birlamchi	Ikkilamchi
Konkret (yadro)	Munosabatli	(nomunosiblik)
Abstrakt (periferial)	(nomunosiblik)	Munosiblik

Tillar o'rtasidagi farq shunda kuzatiladiki, muayyan razryadga tegishli otlar o'ziga xos bo'lmagan funksiyani bajarishi mumkin.

1. Fransuz tilida ko'pincha konkret otlar ikkilamchi funksiyada ya'ni aniqlovchi, ravish, sabab, shart, to'siqsiz xollar funksiyalarida keladi: *une avec insistance* - biror narsani qat'iylik bilan talab etmoq.

2. Fransuz tilida abstrakt otlar ko'pincha otlar birlamchi funksiyada, xususan, fe'lga tenglashuvchi analitik konstruksiya xosil etuvchi to'ldiruvchi funksiyasida keladi:

Il jeta un regard craintif du coté de la porte

U eshik tomonga qo'rquv aralash nazar tashladi.

3. Fransuz tilida ko'pincha jonsiz otlarda o'timli fe'llar oldida ega vazifasida keladi.

Se desert n'offrait point d'oasis semblable.

Bu yerda, saxroda, bunday oazisni uchratmaysan.

Xullas, o'z tajribamda kuzatishim natijasida ayta olamanki, bunday misollarni ko'plab keltirish mumkin. Qiyosiy metod o'quvchi ongida, tasavvurida uzoq vaqt saqlanib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bo'ronov J.B. Ingliz va o'zbek tillari qiyosiy grammatikasi. T., 1973

2. Абдураззаков М.А. Очерки по сопоставительному изучению разносистемных языков. Т. 1973

3. A.Xojiev. Lingvistik atamalarning izohli lug'ati. Toshkent- 1985

4. [http: \ www. Ziyonet.uz.](http://www.Ziyonet.uz)